

Izložba Jevrejske opštine Pančevo

KETUBA

Jevrejski bračni ugovor

Narodni muzej Pančevo
Decembar 2011

Izložba Jevrejske opštine Pančevo

KETUBA

Jevrejski bračni ugovor

Narodni muzej Pančevo
Decembar 2011

U jevrejskoj kulturi i nasleđu tradicija venčanja i određenih obrednih radnji i običaja održala se hiljadama godina. Poseban značaj ima *ketuba*, bračni ugovor, koji je kod Jevreja neodvojivi deo ceremonije stupanja u brak. Ketuba doslovno znači: ono što je *napisano*. Vreme nastanka bračnog ugovora u pisanoj formi nije tačno utvrđeno. Prve pisane izjave bile su sročene jednostavno, a postajale bi punovažne činom njihovog uručivanja nevesti, u prisustvu dva svedoka. Iz apokrifnih biblijskih spisa zna se da je u IV ili III veku p.n.e. pisanje ketuba bilo opšte prihvaćeno. Još pre nego što je tekst ugovora jasno formulisan u periodu nastanka Talmuda¹, rabini su ovom dokumentu pridavali izuzetan značaj, bez kojeg brak nije smatran legalnim. U talmudskim vremenima obred venčanja sastojao se iz dva odvojena dela. Prvo bi se obavljao čin veridbe (hebr. *erusin ili kidušin*) i uručivanje ketube mladoj. Tim činom se nevesta posvećuje budućem mužu, a tek nakon obavljanja samog čina venčanja (hebr. *nisuin*) ona odlazi u kuću mladoženje i otpočinje njihov bračni život. Iz praktičnih razloga, ova dva obreda su tokom Srednjeg veka spojena u jedan, a čitanje i uručivanje ketube razdvaja čin veridbe od čina venčanja.

Prema Talmudu, glavna svrha institucionalizovanja ketube, kao pravnog dokumenta, bila je zaštita udate žene u slučaju razvoda ili smrti muža. Pošto biblijski zakoni dozvoljavaju mužu da se po svojoj volji razvede od žene, rabini su ustanovili postupak po kojem se pre venčanja, u pisanoj formi, pred svedocima, muž obavezuje da u slučaju razvoda ženi plati određenu minimalnu sumu novca. Od kraja II veka, pored novčanih obaveza, ugovor sadrži spisak predmeta i njihovu vrednost koje mlada dobija u miraz od svojih roditelja. Deo miraza bila je privatna svojina žene, a muž je morao da vrati deo kojim je on raspolagao. Kasnije u bračni ugovor počinju da se unose odredbe koje se odnose na obezbeđivanje žene u pogledu ishrane, odevanja, stanovanja, troškova njenog lečenja ili sahrane, pa čak i klauzula o njenoj zaštiti i otkupnoj ceni u slučaju otmice. Jezik kojim se ispisuje ketuba je aramejski još od talmudskog perioda, mada je Talmud dozvoljavao pisanje i na drugim jezicima, pod uslovom da se originalni termini ne menjaju ili falsifikuju. Za ispravnost teksta i njegovu razumljivost čak i neobrazovanim ljudima, bio je nadležan rabin. Iako se u Talmudu opširno raspravlja o ketubi, razrađena i prihvaćena obavezna forma bračnog ugovora nastaje tek kasnije.

¹ Veliki zbornik rasprava o blagoslovskim, pravnim, društvenim i drugim pitanjima vođenim vekovima u cilju prilagođavanja zakona Tanaha (Biblija, Stari Zavet) novim životnim uslovima. Sastoji se od Mišne i Gemare. Postoji u dve verzije, kao Jerusalimski Talmud i Vavilonski Talmud. Redakcija Jerusalimskog Talmuda završena je oko 350.g. Redakcija Vavilonskog Talmuda završena je krajem V veka.

Segura (Španija), kraj XV veka
The Jewish National and University Library

Otkrivanjem tzv. Kairske genize, prostorije za odlaganje starih, pohabanih jevrejskih svetih spisa, u sinagogi Fustat u starom delu Kaira, došlo se do saznanja o tradiciji pisanja ketuba prema palestinskom običaju, u razdoblju od X do XII veka. Nakon tog vremena i invazije krstaša, uništena je gotovo celokupna jevrejska zajednica Palestine. Ono što je značajno u ovim dokumentima je to što nisu jednoobrazno pisani. Svaka je jedinstvena, za razliku od vavilonskih ketuba, koje su sve do Srednjeg veka bile osnovni obrazac po kojem su bračni ugovori pisani. Poseban značaj palestinskih ketuba je u tome što pružaju sliku o stvarnom životu, a posebno o položaju žene. Iz mnogih fragmenata vidi se odredba o budućem mestu stanovanja mladog para, njihovo zanimanje, odakle potiču, zarada mladoženje, cena venčanja, ograničavanje slobode kretanja žene, međusobne bračne obaveze supružnika i klauzula o razvodu (hebr. get). U njima se prvi put pominje pravo žene da traži razvod. Takođe, ustaljuje se običaj javnog čitanja ketuba, a to, s druge strane, uvodi u praksu njihovo ukrašavanje. Upravo ketube pronađene u Kairskoj genizi predstavljaju prve primerke dekorisanih bračnih ugovora. Dekoracija je, najčešće, ukrašavala uvodni deo koji je ispisivan krupnim kvadratnim hebrejskim slovima. Upisivane su lepe želje, biblijski stihovi, blagoslovi za radost, plodnost i slično. Na taj način, ketuba se kroz vekove razvila od pravnog dokumenta koji je štitio prava žene do značajnog vida jevrejske umetnosti.

Tokom Srednjeg veka, u svim jevrejskim zajednicama Evrope ustanovljen je, uglavnom istovetan obrazac pisanja ketuba, zasnovan na Vavilonskom Talmudu. Izvesnih razlika u tekstu ima, one potiču od razlika u običajima i navikama vezanim za venčanje Aškenaza, odnosno Sefarda², i posebno se ogledaju u ukrašavanju. Iako su Aškenazi prvi u Evropi uveli običaj javnog čitanja ketuba, oni su to shvatali više kao pravni postupak nego kao društvenu funkciju, zato, ketube iz tog perioda gotovo da nisu dekorisane. U Srednjem veku, među Aškenazima u Francuskoj i Nemačkoj, donošenjem rabinskih akata vezanih za venčanje, ketube gube na značaju. Rabini su tim aktima, između ostalog, propisali obavezu obeštećenja supruge u slučaju razvoda ili smrti muža i uveli zabranu razvoda protiv ženine volje, čime javno čitanje više nije bilo toliko važno.

Nasuprot Aškenazima, Sefardi su ketubu uvek doživljavali kao lični dokument od životnog značaja, nastao kao rezultat dugotrajnih dogovora koji je pred svedocima glasno čitan kako bi se pokazalo bogatstvo i status porodice. Zato su španske ketube obilno dekorisane, u toj meri da kasnije dodavanje teksta nije bilo moguće.

² Aškenazi su Jevreji centralne i istočne Evrope.

Sefardi su potomci Jevreja prognanih sa Iberijskog poluostrava krajem XV veka.

Bayon (Francuska), početak XVII veka
The Skirball Museum

Od XVI do XIX veka tekst ketuba se, uglavnom, nije menjao i pored obimne rabinske literature koja ga je interpretirala i, sa pronalaskom štampe, naglo širila. Prva poznata štampana ketuba objavljena je još 1552. g. u Veneciji, međutim, najdetaljniji i najčešće korišćen priručnik izdat je u Amsterdamu 1667.g. Iako su pravila u pisanju teksta bila kruta, dolazilo je do izvesnih odstupanja odražavajući lokalne različitosti, tradiciju i običaje. Bilo da su ilustrovane ili ne, većina njih sadrži preambulu Sa dobrim znakom, a u italijanskim i sefardskim zajednicama dodaju se biblijski stihovi, reference koje se odnose na biblijske likove po kojima su nevesta ili mladoženja dobili ime, liturgijske pesme, blagoslovi i drugo. U Persiji, Afganistanu, Jemenu i Indiji, preambula se odlikovala dugim biblijskim tekstovima i poetskim blagoslovima za uspešan brak. Tekst ketuba nastalih u ovom periodu, obavezno bi, na samom početku, sadržavao datum, a zatim ime grada ili mesta venčanja. Osim kod Aškenaza, uz grad su obično dopisivana imena obližnjih reka radi jasnije geografske odrednice, dok su imena zemalja retko upisivana. Slede imena mladoženje i mlade i imena njihovih očeva. Prezimena se pojavljuju u italijanskim i kod većine sefardskih ketuba, a ređe kod Aškenaza i u azijskim zajednicama. Često se navode titule, zanimanje, poreklo porodice, pravni status neveste (da li je razvedena, devica ili udovica), mesto porekla mladoženje i formulacija teksta u kojoj mladoženja kaže: Budi mi posvećena žena prema zakonima Mojsija i Izraela. Potom se navode obaveze muža prema ženi, pitanje mira, kao i klauzula od posebne važnosti koja se tiče plaćanja navedenog novčanog iznosa supruzi, u slučaju razvoda ili njegove smrti. Ketubu potpisuju dva svedoka, a neretko, i sam mladoženja.

Posle progona Jevreja iz Španije 1492.g. običaj dekorisanja ketuba razvija se u svim centrima u kojima se španski Jevreji nastanjuju. Najranije dekorisane ketube iz XII veka potiču iz Italije, prvenstveno iz Venecije. Želja italijanskih Jevreja da podražavaju kulturne obrasce svoje sredine, a ujedno zadrže jevrejski identitet, najbolje se ogleda u izboru ukrasnih motiva, njihovom bogatstvu, ekstravagantnosti u odnosu na druge evropske zemlje, živim bojama, ornamentici, figuralnim predstavama, naraciji i kompoziciji. Ove ketube imale su jak uticaj na ulepšavanje ketuba u mnogim sefardskim zajednicama Evrope. Međutim, jaka jevrejska zajednica u Amsterdamu stvara novi model dekoracije naglašenim uokviravanjem teksta, što prihvataju Jevreji Engleske, Francuske, Nemačke, pa i udaljenijih sefardskih zajednica.

Herat (Avganistan), početak XIX veka
The Jewish National and University Library

Na Balkanskom poluostrvu i u Otomanskom carstvu, osim Dubrovnika i Krfa koji zadržavaju obrazac stvoren u Veneciji, ostali gradovi u bivšoj Jugoslaviji, Albaniji, Grčkoj, Rumuniji i Bugarskoj razvijaju sopstveni način dekoracije. I mnoge druge zajednice stvaraju jedinstven prototip dekoracije, kao u Turskoj, Jemenu, Persiji, Gibraltaru i severnoj Africi, Bliskom Istoku i posebno islamskim zemljama centralne Azije i Dalekog Istoka. Sefardi iz Otomanskog carstva koji se nastanjuju u Beču zadržavaju odlike ukrašavanja karakteristične za zajednice iz kojih potiču.

U kasnom XVIII i XIX veku, period emancipacije Jevreja dovodi do slabljenja vekovnih jevrejskih institucija, te one ustupaju mesto građanskim. To se odnosi i na brak koji postaje pravno regulisan.

U to vreme se u rabinskim responsama retko raspravlja pitanje ketuba, što se neposredno odražava na dekoraciju evropskih ketuba u toku XIX i ranog XX veka, koja – samim tim - osiromašuje. Za razliku od prosvetlene Evrope, u islamskim zemljama emancipacijom nisu obuhvaćeni Jevreji i druge manjinske grupe i tu jevrejske institucije nastavljaju da žive.

Po osnivanju države Izrael, uticaj religioznih Jevreja na politiku nove zemlje dovodi do toga da Glavni rabinat dobija isključivu nadležnost što se tiče jevrejskih venčanja, koja se obavljaju po tradiciji i uz obavezu pisanja ketube. Sekularni Jevreji, u Izraelu, nisu zainteresovani za ovaj religijski aspekt venčanja, dok ortodoksni Jevreji nisu zainteresovani za njihovo ukrašavanje.

U Sjedinjenim Američkim Državama dolazi do pojave više pravaca u judaizmu koji, osim ortodoksnog, imaju svoje posebne odlike i praksu. Većina ketuba javlja se u vidu štampanih primeraka sa minijaturama koje prikazuju scene venčanja.

Beograd (Srbija), početak XIX veka
The Library of Jewish Theological Seminar

Jevrejska opština Pančevo

IZLOŽBA

Ketuba – Jevrejski bračni ugovor

AUTORI

Miroslava Kon-Panić i Dragan Singer

AUTOR TEKSTA ZA KATALOG

Miroslava Kon-Panić

LEKTOR

Edita Jankov

SARADNIK NA IZLOŽBI

Barbara Panić

IZLOŽBENA POSTAVKA

Narodni muzej Pančevo

DIZAJN I PRIPREMA ZA ŠTAMPU

Barbara Panić

ŠTAMPA

PASSAGE štamparija

TIRAŽ

150

Naslovna strana

Ketuba iz Venecije (Italija), polovina XVII veka

The Jewish National and University Library

Izložbu pomogli:

Grad Pančevo

American Jewish Joint
Distribution Committee

CIP.TXT

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

26-555-534(083.824)
392.5(=411.16)(083.824)

КОН-панић, Мирослава, 1947-
Ketuba - Јеврејски брачни уговор :
изложба Јеврејске општине Панчево, Народни
музеј Панчево, децембар 2011. / [аутори
Мирослава Кон-Панић и Драган Сингер ; аутор
текста Мирослава Кон-Панић]. - Панчево :
Јеврејска општина, 2011 (Панчево : Passage).
- 14 стр. : илустр. ; 30 cm

Тираж 150.

ISBN 978-86-88979-00-9
1. Сингер, Драган [аутор изложбе]
а) Брачни уговори - Јевреји - Изложбени
каталози
COBISS.SR-ID 187895052

Kibuc Kvucat Javne (Izrael), XX vek
The Eretz Israel Museum